

L'ESPORT : SOCIABILITZACIÓ I CULTURA POPULAR. FONTS DOCUMENTALS PER AL SEU ESTUDI, LA DEMARCACIÓ DE TARRAGONA COM A EXEMPLE .

Josep M.T.Grau i Pujol

En tota societat organitzada, sigui rural o urbana, l'esport, així com altres activitats, té una evident funció lúdica, la seva difusió i pràctica al llarg del segle XX és una realitat diferenciada en el temps i l'espai, que suposa un accés a la modernitat, tant en les classes benestants (esport elitista) com en les mitja i baixa (de masses), serà però a les ciutats on la sociabilitat esportiva assolirà una rellevància més gran. El nostre objectiu és el de presentar als investigadors les nombroses possibilitats que ofereixen els arxius per a historiar el fenomen de l'esport. (1)

L'obligatorietat de la legalització de totes les associacions de l'Estat a finals del segle XIX davant els governs civils ha fet que els fons històrics originats per aquestes institucions esdevinguin referència obligada per a la recerca de la història del fenomen esportiu, més si ens adonem de l'escassa sensibilitat que al llarg dels anys hom ha tingut en la preservació dels papers, si bé a les ciutats trobem encara alguns clubs centenaris que han mantingut els seus arxius. A Tarragona els expedients oberts per l'administració perifèrica (GC) es conserven a l'Arxiu Històric de la Generalitat (AHT) on es poden consultar lliurement i d'una forma ràpida a través d'un catàleg i diversos descriptors: índex cronològic, temàtic i geogràfic. El contingut habitual d'un expedient d'una associació el formen els reglaments o estatuts, l'acta fundacional, la llista de socis, la composició de la junta de govern, i en ocasions un balanç de comptes. Les entitats relacionades amb l'esport, en nombre d'un centenar i mig, en són un grup definit per una pràctica esportiva, la majoria en relació amb el futbol, l'esport més majoritari en quant a associats. Les denominacions són molt semblants: a l'adjectiu esportiu/va el precedeix el substantiu club, unió, centre, agrupació, societat, i a continuació el nom de la població, tot i que també pot ser a la inversa. En comptades ocasions agafen un nom propi com Hèrcules, Catalònia, Plus Ultra, Cervantes, Catalunya Nova, Mediterrània, Atlètic... La llengua predominant en els documents és la castellana, però a la dècada dels trenta l'ús del català s'implanta amb força. A moltes poblacions costaneres, o prop de balnearis o a les ciutats, la fundació té lloc a l'estiu, temporada propícia per a la pràctica de l'exercici físic i que coincideix amb l'arribada de forasters o d'estudiants fills de famílies benestants que tornaven als llocs d'origen per a passar les vacances. Alguns clubs eren seccions d'entitats d'esbarjo, altres estaven vinculats a partits polítics, a l'església catòlica en l'apostolat envers el jovent. A causa de les típiques rivalitats locals fins i tot podien existir-ne dos o

més en un mateix poble, si bé alguns eren de curta durada (el servei militar truncà el funcionament d'alguns).

Tot i que es conserven expedients de finals del segle XIX o inicis del següent, hi ha una eclosió en els anys vint i trenta, amb el franquisme les sol·licituds són menors. Alguns exemples de les característiques esmentades les trobem en el Futbol Club Montblanquí de la Joventut Nacionalista (1921) i a Reus el 1925 la Sociedad Patriótica Deportiva.

Com associacions amb quota o per l'organització de competicions, on es cobrava entrada per l'assistència als partits, havien de pagar impostos. El rastre dels clubs en els fons d'Hisenda és abundant. A Tarragona (AHT) localitzem un expedient d'alta de contribució industrial del Club Gimnàstic (1924, signatura 3359) o declaracions de l'impost del Timbre del Club Tennis Tarragona que el gener del 1961 tenia 280 socis o el Club Reus Deportiu, fundat el 1909, que el 1960 registrava 732 socis (signs. 3789-3790).

Després del futbol el segon esport de masses present a Tarragona és el ciclisme: Club Ciclista Iris (1924), Peña Ciclista William Tarin (1932), Unió Ciclista Tarragona (1935), Club Ciclista Tarragona (1947). A Reus: Agrupación Ciclista Reus Deportivo (1918), Club Velocipédico (1925), Agrupació Ciclista Reusenca (1926), Unió Ciclista de Reus (1931). A Valls: Sport Ciclista Vallenc (1926), Unión Ciclista Vallense (1930); a Tortosa: Sociedad Velocipédica (1897-1940), Agrupación Ciclista Gras (1941), Peña Ciclista Bajo Ebro (1950). I en algunes localitats més petites però properes a ciutats més dinàmiques, Sport Ciclista Amposta (1926), Club Ciclista Borjas (1949), de les Borges del Camp.

El tennis és molt minoritari, així per exemple, de la capital administrativa, Tarragona, es conserven expedients del Club Gimnàstic Tennis (1930), i el mateix any el Lwn Club Tennis, i més endavant el Club Tennis Tarragona (1961). Del motociclisme a Tarragona el 1924 es documenta el Ciclo-moto Club El pedal i el 1958, el Club Lambretta. Al Baix Ebre, el 1954 apareix el Moto Club Tortosa. De boxa el 1956 existeix el Boxing Club de Reus y Comarca.

En natació destaca Reus, amb el Club Natació Reus Ploms amb documentació a l'AHT del 1926 al 1941, encara que els seus orígens són de la dècada dels anys deu. A Tarragona tenim amb posterioritat el Club Natació Tarraco (1963).

Els escacs i el billar necessiten poca infraestructura i mitjans, solament un local, sovint un bar, on exercitar. Del primer joc hi ha expedients governatius a Reus: el 1925 Club de Ajedrez, el 1930 la Peña Ajedrez Bar Americano, la penya d'escacs bar Vernet de Reus (1932). El 1933 la Peña d'Escacs Café de Paris també de Reus. A Tarragona el 1929 hi ha el Club Ajedrez Tarragona i el 1934 el Club de Ajedrez Tarraco. Més lluny, a Sant Carles de la Ràpita, el 1951 hi ha un Club de Ajedrez. Al Baix Penedès el 1927 hi ha Escacs Vendrell i a la Ribera d'Ebre la Peña d'Escacs Flixense (Flix1935). De billar el 1934 hi ha l'Olimpic Billar Club Tarragona.

Sobre la pràctica esportiva del tir, vinculat amb el món de la cacera, el 1930 a Tortosa existeix l'associació Tiro Nacional o la Diana a Tarragona (1924) i en aquesta capital el 1923 un altre Tiro Nacional. En el nostre breu comentari-

exposició deixarem de banda les societats de caçadors (2), l'excursionisme, l'escoltisme i els castellers.

El pas del cabdalós riu Ebre per Tortosa afavoria la creació a la postguerra del Club de Remo de Tortosa (1946). Per l'aire a Reus hi ha un Aeri Club (1930), i el 1939 a Tarragona el Club Aéreo Albatros. La vela té el seu exponent en el Club Nàutic Tarragona (1916). Als grans nuclis urbans no hi mancaven entitats dedicades a la gimnàstica i l'atletisme.

El seguiment dels principals equips de futbol catalans ha comportat la creació de penyes de suport. A Tortosa, Peña Barcelonista (1957), a Tarragona, Penya Barça (1960) més endavant refundada el 1982 amb el nom de Penya Barcelonista de Tarragona i Província i finalment a Reus, en la mateixa data, detectem la Penya Blanc-blava de Reus i Comarca.

Un fons documental complementari a la demarcació és el generat per la Diputació de Tarragona, en concret en la concessió de subvencions als clubs, i les pàgines del Butlletí Oficial de la Província (BOPT), els pagament de trofeus de competicions, etc. A Barcelona i Madrid forçosament haurem de consultar els arxius de les Federacions. També a Alcalà de Henares és profitosa la visita a l'Archivo General de la Administración (AGA) concretament els llibres i lligalls del Ministeri de Governació. No hem de deixar d'esmentar les fonts d'hemeroteca, tant de revistes i diaris especialitzats (a Barcelona) com la premsa local i comarcal, butlletins de col.legis, Full Parroquials, etc. Les col.leccions d'impresos i els arxius d'imatges són igualment recomanables.

De cara a fomentar la investigació i la difusió dels arxius és necessari l'elaboració de guies de fonts relacionades amb la història de l'esport, tant documentals com bibliogràfiques, sigui a nivell territorial o per especialitats (3). Les hemeroteques proporcionen una valuososa informació gràcies al pacient buidatge de la premsa escrita, tant l'especialitzada en esports com la general i la local, sense oblidar la religiosa, revistes de col.legis, etc. Pel que respecte a la localització d'impresos i fotografies els arxius municipals i comarcals són bons llocs a visitar, sense oblidar els generals i els de les Federacions Esportives, i aquelles administracions que en tenien competències.

A nivell nacional en els darrers anys s'han editat moltes monografies sobre el passat de l'esport de la mateixa manera que en l'àmbit local, sobretot coincidint amb la commemoració d'algun aniversari (25è, 50è, 75è o centenari). (4)

Tal com afirma Pere Solà l'expansió de l'esport a la societat esdevé un indicador de progrés i evolució, la construcció d'instal.lacions per a la seva pràctica (estadis, camps, pistes, velòdroms, piscines, pavellons...) és un senyal de la seva consolidació.

El nostre desig seria que aquesta breu nota arxivistica animés a algú a portar a terme una exhaustiva guia de fonts documentals sobre l'esport català, complementada amb una bibliografia.

NOTES

(1) No entrarem en els antecedents com pot ser a les nostres terres el joc de la pilota, del qual hi ha abundants notícies tant en els manuals notariais (contractes d'arrendaments per part dels ajuntaments), com en els es de comptabilitat municipal (font d'ingressos a la hisenda local), estudiats per nosaltres puntualment a la Conca de Barberà. "El joc de la pilota a Sarral en el segle XVIII" a *El Baluard* (Sarral) núm. 39 (1989) p. 15.

(2) Pere Solà comptabilitza un centenar de societats de caça, distribuïdes en tota la demarcació tarragonina, en especial en aquelles àrees on abunda la fauna salvatge, com és el Delta de l'Ebre (pàgs. 138-141). A banda de l'entreteniment proporcionava proteïnes a l'alimentació familiar i l'autor explica que constituïa una vàlvula d'escapament per descarregar les tensions de la vida diària. *Itineraris per a la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Diputació. Tarragona, 1997.

(3) Per l'àmbit estatal us remetem als diversos articles que ha realitzat la historiadora de l'esport Pilar Irureta Sánchez a la *Revista general de informació y documentación*, que edita la Universidad Complutense de Madrid, en especial el que porta per nom "Recursos documentales en educación física y deportes" (1996, vol. 6 núm. 1, pàgs. 195-220.)

(4) Un exemple el tenim en les monografies institucionals a Tarragona la d'Enric Puyol *Gimnàstic. Cent anys d'història (1886-1986)*. Tarragona, 1986., a Reus la d'Ezequiel Gort *75 anys d'història del Club Natació Reus Ploms*. Reus, 1993, o el llibre *Reus Deportivo. Bodas de Oro 1909-1951*. En aquesta ciutat destaquem els treballs del Dr. Pere Anguera. I a Valls les aportacions de Daniel Ventura Solé.

Article publicat a: *Revista d'Etnologia de Catalunya* (Barcelona) número 23 (novembre 2003), ps. 164-165.